

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 1303/1- XIV/25 30.06.2016. године	
---	--

На основу члана 231. став 1. алинеја 17. и члана 278. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој VI редовној седници, одржаној дана 30.06.2016. године, донело следећу

О Д Л У К У

Прихвата се Извештај комисије о докторској дисертацији: ОРГАНИЗАЦИЈА НАСТАВЕ У РЕДОВНИМ ШКОЛАМА И ОБРАЗОВАЊЕ УЧЕНИКА СА СЕНЗОРНИМ ОШТЕЋЕЊИМА, кандидата Саше Степановића и одобрава усмена одбрана.

Универзитет је дао сагласност на предлог теме 11.03.2014. године.

Кандидат Саша Степановић објавио је рад: Мишљење наставника о узроцима и начинима превенције школског неуспеха ученика, Иновације у настави, XXV, 2012/4, 78-89.

<u>Доставити:</u> 1x Универзитету у Београду 1x Комисији 1x Стручном сараднику за докторске дисертације 1x Шефу Одсека за правне послове 1x Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Војислав Јелић
---	--

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
04/1-2 бр.6/126	
(број захтева)	
1.07.2016.	
(датум)	

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на реферат о урађеној докторској дисертацији

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата

Саше (Љиљана) Степановића

(име, име једног од родитеља и презиме)

КАНДИДАТ

Саша (Љиљана) Степановић

(име, име једног од родитеља и презиме)

пријавио је докторску дисертацију под насловом:

Организација наставе у редовним школама и образовање ученика са сензорним оштећењима

својим актом под 61206-992/2-

Универзитет је дана 11.03.2014. бр 14 дао сагласност на предлог теме докторске дисертације која је гласила:

Организација наставе у редовним школама и образовање ученика са сензорним оштећењима

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата

Саше (Љиљана) Степановића

(име, име једног од родитеља и презиме)

397/2-XVIII

образована је на седници одржаној 8.03.2016. одлуком факултета под бр 41 у саставу:

Име и презиме члана комисије	звање	научна област	установа у којој је запослен
1. др Саша Дубљанин	доцент	педагогија	Филозофски ф.
2. др Вера Спасеновић	ванредни проф.	исто	Филозофски ф.
3. др Вера Рајовић	редовни проф.	психологија	Филозофски ф.
4. др Јасмина Ковачевић	редовни проф.	педагогија	ФАСПЕР

Наставно-научно веће факултета прихватило је извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације на седници одржаној дана 30.06.2016.

Прилог: 1. Извештај комисије са предлогом 2. Акт Наставно-научног већа факултета о усвајању извештаја 3. Примедбе дате у току стављања извештаја на увид јавности, .	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА <u>Проф. др Војислав Јелић</u>
--	---

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Наставно-научно веће Филозофског факултета Универзитета у Београду, на седници одржаној 8. марта 2016. године, изабрало нас је у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације коју је под насловом **Организација наставе у редовним школама и образовање ученика са сензорним оштећењима** поднео **Саша Ј. Степановић**, докторанд на Одељењу за педагогију и андрагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду. Пошто смо прегледали поднету дисертацију, Наставно – научном већу подносимо следећи

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Саша Степановић је рођен 28.02.1986. године у Београду, где је и завршио основну и средњу школу. Учитељски факултет у Београду уписао је 2005. године, а дипломирао 2009. са оценом 10 на тему: *Специфичности образовања деце са посебним потребама - проблеми и нове концепције у систему образовања као решења*. По завршетку основних студија 2009. године уписао је на истом факултету Дипломске академске студије – мастер, и завршио у јуну 2010. године са највишом оценом. На Филозофском факултету у Београду положио је разлику испита за основне и мастер студије које му је одредило Одељење за педагогију и андрагогију и 2011. године уписао докторске студије. Испите предвиђене програмом на докторским студијама положио је са просечном оценом 8.75.

На Учитељском факултету у Београду 2011. године у трајању од шест месеци радио је као асистент на два предмета – Педагошка информатика и Образовна технологија. Повремено је на истом факултету ангажован у настави на предмету Методика познавања природе и друштва. Тренутно је запослен као наставник разредне наставе у ОШ „Душко Радовић“ у Београду.

Током 2008. године учествовао на пројекту *Асистент у настави*, Завода за васпитање и образовање који је подржало Министарство просвете и спорта Републике Србије и добио сертификат да се може ангажовати у раду са децом са сметњама у развоју која су укључена у

редовну наставу. У својству волонтера 2013. године учествовао у организацији *Дани каријере* у оквиру Темпус пројекта под називом - „*Једнак приступ за све: Оснаживање социјалне димензије у циљу јачања европског простора високог образовања*“. Године 2013. учествовао је на међународном стручно – научном скупу у Шапцу *Актуелности у едукацији и рехабилитацији особа са сметњама у развоју*, са радом на тему: „*Организација наставе и успех ученика са сензорним оштећењима у редовним школама*“.

Објавио је два рада:

- *Мишљења наставника о узроцима и начинима превенције школског неуспеха ученика, Иновације у настави*, XXV, 2012/4, стр. 78-89 (М 52);
- *Организација наставе и успех ученика са сензорним оштећењима у редовним школама*, Зборник радова, Актуелности у едукацији и рехабилитацији особа са сметњама у развоју, 2013. стр. 25 – 27, Шабац;

Докторска дисертација Саше Степановића ОРГАНИЗАЦИЈА НАСТАВЕ У РЕДОВНИМ ШКОЛАМА И ОБРАЗОВАЊЕ УЧЕНИКА СА СЕНЗОРНИМ ОШТЕЋЕЊИМА има укупно 268 страница и следећу структуру: Теоријски приступ истраживању (6-123); Методологија истраживања (124-141); Приказ и интерпретација резултата истраживања (142-229); Закључна разматрања и педагошке импликације истраживања (230-242). На крају рада наведена је коришћена литература (160 библиографске јединице), прилози и биографија кандидата.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет дисертације је организација наставе у редовним школама и образовање ученика са сензорним сметњама. У истраживању се полази од поставке да настава треба да буде утемељена на идеји квалитетног образовања за све ученике, што значи да својим организационим облицима, методама рада, наставним средствима, плановима и програмима, као и условима у којима се одвија, мора у једнакој мери да се обраћа свим ученицима, укључујући и ученике са сензорним сметњама који су укључени у редовни наставни процес. Квалитетна примена инклузивног образовања суочава са многобројним изазовима. Њихово превазилажење зависи од низа фактора, међу којима је најважнији разумевање позиције оних који су непосредно обухваћени процесом инклузије – ученика са сензорним сметњама

и њихових наставника. Откривање баријера које постоје у процесу инклузивног образовања деце са сензорним сметњама представља први корак у њиховом решавању.

Критике упућене настави у редовним школама често се односе на рутину која се јавља у њеној припреми и реализацији. С друге стране, разноврсност начина рада и примерен избор наставних средстава и поступака од суштинског су значаја за ученике са сметњама у развоју који су укључени у редовну наставу. Из тог разлога се поставља питање како организација редовне наставе обезбеђује укљученост ученика који због сензорних сметњи не могу да користе сва чула у процесу усвајања знања, због чега треба испитати и да ли су услови рада, облици, методе и наставна средства адекватно планирани.

Циљ истраживања је испитивање организације наставе у редовним школама, у коју су укључени ученици са сензорним сметњама, њихових активности и квалитета комуникације. Из постављеног циља истраживања произлазе следећи задаци: Описати и квалитативно анализирати услове у којима се изводи редовна настава у коју су укључени ђаци са сензорним сметњама и материјално – техничка средства која наставници користе на часу; Утврдити заступљеност појединих *облика рада* у редовној настави, у коју су укључени ученици са сензорним сметњама, као и њихову повезаност са типом часа и програмом рада; Утврдити заступљеност појединих *наставних метода* у редовној настави, у коју су укључени ученици са сензорним сметњама, као и њихову повезаност са типом часа и програмом рада; Утврдити одлике комуникације између *наставника и ученика са сензорним сметњама*; Утврдити одлике комуникације између *ученика са сензорним сметњама и њихових вршњака* у редовној настави; Утврдити квалитет активности наставника и ученика са сензорним сметњама у редовној настави.

3. Основна хипотеза од које се пошло у истраживању

Ослањајући се на теоријска разматрања и у складу са постављеним задацима, у раду је постављена једна општа хипотеза истраживања. Наиме, претпоставља се да, без обзира на постојање извесних препрека, организација наставе у редовним школама у коју су укључени ученици са сензорним оштећењима обезбеђује инклузивну праксу.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Основни текст докторске дисертације структуриран је на следећи начин: Увод; Теоријски приступ истраживању; Методологија истраживања; Приказ и интерпретација резултата истраживања; Закључна разматрања и педагошке импликације истраживања.

Теоријски оквир истраживања обухвата седам поглавља. У оквиру првог поглавља разматрају се схватања и прати развој идеје о образовању ученика са сметњама у развоју, како у свету, тако и код нас. Истиче се да се идеја о образовању деце са сметњама у развоју развијала од схватања образовања као интеграције до инклузивног образовања. Анализирају се законска акта различитих земаља, као и резолуције и препоруке међународних организација које се односе на образовање деце са сметњама у развоју, разматрају различити приступи и указује како на препреке, тако и на перспективе инклузивног образовања. Друго поглавље садржи преглед карактеристика и специфичних потреба ученика са сметњама, са посебним освртом на децу са сензорним сметњама. Детаљно су описане и објашњене категорије сензорних сметњи које је установила Светска здравствена организација. Важан део разматрања у оквиру овог поглавља чини анализа могућих психолошких проблема ученика са сензорним сметњама који настају у току наставног процеса, а који су последица деловања различитих чиниоца. У трећем поглављу описане су карактеристике организације наставе у школама за децу са сметњама у развоју, с посебним освртом на рад са ученицима са сензорним сметњама. Тиме се желела скренути пажња на специфичност услова у којима се одвија наставни процес у школама за децу са сметњама у развоју и на могуће разлике у односу на наставу у редовним школама. У четвртном поглављу разматран је централни проблем истраживања, који се односи на квалитет инклузивног образовања у контексту организације наставе у редовним школама. Прегледно и детаљно су описане социјалне форме наставе, методе, медији и наставна средства, с акцентом на позитивне и могуће негативне стране њихове примене. Посебно је анализирана индивидуализација у настави, као кључног дидактичког принципа који је може се рећи претпоставка успешне примене инклузивног образовања и квалитета инклузије уопште. У петом поглављу анализирано је питање да ли материјално – технички услови за извођење наставе у редовним школама одговарају потребама ученика са сензорним сметњама. Истакнуто је колико су за успех ученика са сензорним сметњама значајни услови, почев од распореда клупа, позиције у учионици па до расположивости савремених технолошких средстава. Важно питање које се односи на потребе ученика и квалитет комуникације у настави анализирано је у шестом поглављу рада. О важности проблема говори чињеница да

добру наставу одликује квалитетна комуникација, како на релацији ученик – наставник, тако и међу ученицима. Такође, поред значајна који има за успех самог наставног процеса, квалитетна комуникација у настави има пресудну улогу у социјализацији деце са сметњама у развоју. У завршном, седмом поглављу теоријског дела рада представљена су различита истраживања која су анализирали тешкоће и проблеме у примени инклузивног образовања и издвојене неке од препорука за њихово превазилажење.

У оквиру друге целине рада изложени су и објашњени предмет, циљ и задаци истраживања, хипотеза од које се пошло у истраживању, методе, технике и инструменти коришћени у истраживању, описан је узорак истраживања, варијабле у истраживању, организација и ток истраживања, као и планиран начин приказа и анализе прикупљених података.

Трећа целина рада садржи приказ и анализу резултата изведеног емпиријског истраживања. Резултати истраживања, представљени и анализирани према дефинисаним задацима истраживања, односе се на: приступ наставника раду с ученицима са сензорним сметњама; услове у којима се изводи редовна настава у коју су укључени ученици са сензорним сметњама и материјално техничка средства која наставници користе на часу; заступљеност појединих облика рада у редовној настави у коју су укључени ученици са сензорним сметњама, као и њихова повезаност са типом часа и програмом рада; заступљеност појединих метода у редовној настави у коју су укључени ученици са сензорним сметњама, као и њихова повезаност са типом часа и програмом рада; одлике комуникације између наставника и ученика са сензорним сметњама у редовној настави; одлике комуникације између ученика са сензорним сметњама и њихових вршњака; квалитет активности наставника и ученика са сензорним сметњама у редовној настави.

Резултати истраживања у доброј мери потврђују и ставове изнете у теоријском делу рада. Наиме, доношење добрих закона не значи истовремено и спровођење инклузије и обезбеђивање адекватних услова образовања који би одговарали сваком појединцу, а посебно не и промену става појединца према особама са сметњама у развоју. Стога се у раду наглашава потреба за променом перспективе која подразумева да свако буде спреман да прихвати за пуноправног и вредног члана друштва особу која се у нечему разликује од осталих. У складу с наведеним, истиче се да ако сваком појединцу једне заједнице обезбедимо услове у којима ће моћи да се развија до пуне мере својих потенцијала, тиме се истовремено ствара и могућност да свака личност без разлике допринесе добробити заједници у целини.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Кандидат се определио за проучавање веома актуелног, али и веома сложеног педагошко – дидактичког проблема. Теоријске поставке и истраживачки налази о проблему инклузивног образовања у светлу организације наставе у редовним школама свеобухватно су представљена и прецизно анализирана уз неопходан критички став према негативним појавама и феноменима који се у пракси присутни. При томе, није изостао јасан став истраживача према веома сложенем и може се рећи осетљивом друштвеном питању укључивања деце са сметњама у наставу редовних школа. С обзиром на то да су у свету ретка истраживања која се специфично баве образовањем деце са сензорним сметњама, а да у нашој средини није било сличног истраживања, емпиријски налази могу бити вредан извор информација за све оне који су заинтересовани проблем инклузије или повод за другачије приступе и промишљања.

Емпиријско истраживање је добро конципирано и успешно реализовано коришћењем различитих методолошких техника – од анкетирања, преко интервјуа до систематског посматрања. За разлику од сродних, ово истраживање с обзиром на то да разматра само образовање деце са сензорним сметњама, омогућава да се прецизно региструју препреке и тешкоће које су неминовне у процесу спровођења инклузије и изведу одређени закључци и корисне препоруке за наставну праксу. Издвојићемо неке од вредних налаза овог истраживања. Постоји изражена свест наставника који раде са ученицима са сензорним сметњама о значају материјално – техничких услова рада (акустика, осветљеност, распоред седења, прилагођавање већ постојећих наставних средстава) за успех ових ученика. Резултати истраживања говоре да је, када је реч о организацији наставе, најприсутнији фронтални облик рада, било да се посматра час у целини или његови појединачни делови. Наставници су склони да комбинују облике рада које примењују у настави са типовима часова, али су показали тенденцију да, приликом припремања завршног дела часа, практикују већ испробане и уходане обрасце извођења наставе. Наставници претежно негују традиционални приступ, слабије користећи методе које захтевају дужу припрему и већу ангажованост ученика. У складу са овим налазима су резултати који се тичу одлика комуникације између наставника и ученика са сензорним сметњама. Наиме, скоро трећина ученика сматра да их наставник недовољно ангажује за време часа, што је сагласно са

подацима који говоре о заступљености појединих метода и облика рада. Поред закључака истраживања, на крају рада су издвојене одређене препоруке за побољшање наставне праксе. На првом месту, препоручено је да треба мотивисати наставнике да, осим фронталног, користе и друге облике рада. На тај начин би овладали планирањем потребног времена и контролисањем тока часа са позиције координатора ученичких активности, било да се оне реализују индивидуално, групно или у пару. Затим, наставнике треба стимулисати на разноврсније коришћење наставних метода, развијањем њихових компетенција, у циљу избалансираног присуства различитих метода и облика рада у настави. Такође, имајући у виду да налази истраживања показују да је комуникација можда и најслабија карика у наставном процесу, препорука је да треба размишљати у правцу организовања посебних семинара, који би унапредили вештину комуникације наставника који раде са ученицима са сензорним сметњама. Резултати истраживања су показали да стање у пракси није задовољавајуће и да се мора више радити на прилагођавању наставе и наставних програма потребама ученика са сензорним сметњама.

Резултати обављеног истраживања су прецизно и систематично изложени и анализирани довођењем у везу са информацијама, идејама и концептима изложеним у теоријском приступу истраживању. Закључци су уравнотежено и аргументовано изведени.

У целини гледано, докторска дисертација Саше Степановић представља квалитетан научни рад. Она има одређени теоријски, али пре свега практичан значај и представља допринос решавању једног не само педагошког, већ и друштвеног проблема. Посебну вредност има за наставну праксу, јер указује на негативне аспекте организације наставе у редовним школама који моги бити препрека у процесу образовања уопште, па и деце са сензорним оштећењима.

6. Закључак

На основу оцена и коментара изложених у претходним деловима извештаја, Комисија једногласно оцењује да докторска дисертација Саше Степановић, под називом **ОРГАНИЗАЦИЈА НАСТАВЕ У РЕДОВНИМ ШКОЛАМА И ОБРАЗОВАЊЕ УЧЕНИКА СА СЕНЗОРНИМ ОШТЕЋЕЊИМА**, испуњава захтеве који се постављају овој врсти радова, те предлаже Наставно – научном већу Филозофског факултета Универзитета у Београду да је прихвати и одобри усмену одбрану.

У Београду, 19. 04. 2016. год.

Чланови Комисије:

Др Саша Дубљанин
доцент, Филозофски факултет Универзитета у Београду

Др Вера Спасеновић
ванредни професор, Филозофски факултет Универзитета у Београду

Др Вера Рајевић
ванредни професор, Филозофски факултет Универзитета у Београду

Др Јасмина Ковачевић
редовни професор, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију
Универзитета у Београду